

Зборник на трудови бр.16

**НАЦИОНАЛНА УСТАНОВА
ЗАВОД ЗА ЗАШТИТА НА СПОМЕНИЦИТЕ
НА КУЛТУРАТА
И МУЗЕЈ – БИТОЛА**

ISSN 0351-1774

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

**БИТОЛА
2012**

**ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ НА
Н.У. ЗАВОД ЗА ЗАШТИТА НА СПОМЕНИЦИТЕ
НА КУЛТУРАТА
И МУЗЕЈ – БИТОЛА**

Претседател на редакциски одбор:
Александар Литовски

Членови на редакциски одбор:
Лиљана Христова
Викторија Момева Алтипармаковска
Ристо Палигора
Зоран Алтипармаков

Технички секретар: Владо Ѓоревски

Превод на англиски: Силвана Петрова Насух
Лектор: Стево Гаџовски
Компјутерска подготовка: Јове Парговски
Печати: Гутенберг Битола

Со мислење на Министерството за култура на Република Македонија, списанието Зборник на трудови на Заводот за заштита на спомениците на културата и музеј Битола е ослободено од плаќање на данок на промет.

СОДРЖИНА:

Александар Миткоски ТРИ НОВИ ПРАИСТОРИСКИ ЛОКАЛИТЕТИ ОД ПРИЛЕПСКО.....	7
Душко Темелкоски, Александар Миткоски АНТИЧКО МАКЕДОНСКИ ЛОКАЛИТЕТИ ВО ПРИЛЕПСКИОТ РЕГИОН	19
Снешка Лакалиска УНИКАТНА ПОКЛОНИЧКА ИКОНА НА ПЛАТНО ВО СОБОРНИОТ ХРАМ “СВ.ДИМИТРИЈА”, БИТОЛА, ПРВА ПОЛОВИНА НА XIX ВЕК	39
Драган Георгиев БИТОЛЧАНИ ВО ВИОРОТ НА БАЛКАНСКАТА ВОЈНА - БИТОЛЧАНИ ВКЛУЧЕНИ ВО МАКЕДОНСКО- ОДРИНСКОТО ОПОЛЧЕНИЕ (1912-1913).....	51
Александар Литовски МАКЕДОНСКОТО НАЦИОНАЛНООСЛОБОДИТЕЛНО ДВИЖЕЊЕ ОД ВАРДАРСКИОТ ДЕЛ И МАКЕДОНСКОТО НАЦИОНАЛНО ПРАШАЊЕ ВО ЕГЕЈСКИОТ ДЕЛ НА МАКЕДОНИЈА (АВГУСТ - СРЕДИНАТА НА ОКТОМВРИ 1944 ГОДИНА).....	63
Рубинчо Белчески МЕМОРИЈАЛЕН МУЗЕЈ „11 ОКТОМВРИ 1941“ – ПРИЛЕП.....	79
Никола Миновски ХЕРОИНИТЕ ОД СЕЛО ЛЕРА, БИТОЛСКО.....	91
Катерина Мирчевска, Љубица Јанчева ДЕТСКИОТ ДОМ „ЛАЗО ТРПОВСКИ“ ВО БИТОЛА: ЕДНА НОВА АДРЕСА НА ДЕЦАТА ЕВАКУИРАНИ ОД ГРЦИЈА.....	103
Македонка Митрова МИРЦШТЕШКИТЕ РЕФОРМИ ОД 1903 ГОДИНА: ПОДГОТОВКА ЗА ПОДЕЛБА НА ОСМАНЛИСКА МАКЕДОНИЈА И СОЗДАВАЊЕ НА АЛБАНСКАТА ДРЖАВА	115
Роберто Тајковски ГЕРМАНСКИТЕ АКТИВНОСТИ ЗА ОРГАНИЗИРАЊЕ НА МЕСНАТА САМОЗАШТИТА НА МАКЕДОНЦИТЕ ВО ЕГЕЈСКИОТ ДЕЛ НА МАКЕДОНИЈА ВО 1944 ГОДИНА	127

Елизабета Павковиќ МУЗЕОЛОШКИ ОСВРТ НА НА ТЕМАТСКАТА ИЗЛОЖБА „СВИЛЕНА НИШКА“.....	141
Мери Стојанова ПРАЗНУВАЊЕ НА СЕЛСКАТА СЛАВА ВО ПРЕСПА -ТРАДИЦИЈА И ОРГАНИЗАЦИЈА ВО СОВРЕМЕНИ УСЛОВИ	151
Драгица Чекоровска НАРОДНАТА АРХИТЕКТУРА ВО ПОВАРДАРИЕТО.....	165
Зоран Алтипармаков, Надежда Ѓеоргиева УРБАНИОТ РАЗВОЈ НА ГРАДОТ БИТОЛА ВО КОНТЕКСТ СО ИСТОРИСКО УРБАНИОТ РАЗВОЈ НА СТАРАТА БИТОЛСКА ЧАРШИЈА.....	169
Славица Крстиќ ДВОЈНА ЦРКВА ВО СУВ ОРАХ, КУМАНОВСКО, (СВ. ЃОРЃИ И СВ. НИКОЛА).....	195
Ефросинија Паревска ТРАДИЦИОНАЛНАТА АРХИТЕКТУРА ВО СЕЛО МОКРЕНИ, ЛЕРИНСКО, Р. ГРЦИЈА – СЛИЧНОСТИ ВО ТРАДИЦИОНАЛНАТА АРХИТЕКТУРА ВО ПЕЛАГОНИСКИОТ РЕГИОН, РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....	215
Ѓорѓи Димовски - Цолев БАЛКАНСКИТЕ И ПРВАТА СВЕТСКА ВОЈНА ВО МАКЕДОНИЈА И ФИЛАТЕЛИЈАТА.....	219
Лидија Достовска СОСТОЈБАТА НА ДВИЖНОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО ВО НУ ЗАВОД И МУЗЕЈ – БИТОЛА.....	235
Владо Ѓорески ОСВРТИ: БАЛКАНСКИ ПАРАЛЕЛИ - ДАДО ЃУРИЌ, БАЛКАНСКИОТ ПРОРОК И МОНУМЕНТАЛНОСТА КАЈ ДУШАН ЦАМОЃА	243

Вовед

Почитувани читатели!
Почитувани колеги!

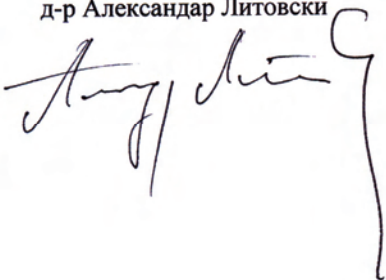
Сметајќи дека публикувањето на стручни и научни трудови од областите поврзани со заштитата и презентацијата на движното и недвижното културно наследство, односно од музеологијата, археологијата, историјата, историјата на уметноста, етнологијата, фолклористиката... и другите сродни дисциплини, е од исклучителна важност за запознавање на јавноста со достигнувањата во овој сегмент од културното и научното живеење, по неколкугодишна пауза, решивме да издадеме нов број од "Зборник на трудови" на Националната установа - Завод за заштита на спомениците на културата и музеј - Битола.

Ова списание има за цел да промовира изворни материјали или сознанија кои ќе бидат стручно и научно издржани и ќе придонесат за објективно согледување на одредени прашања и проблеми од научните области на кои се однесуваат. Настојваме во целост да ја испочитуваме традицијата на "Зборникот на трудови", што значи дека во овој шеснаесетти број ги задржуваме графичките и техничките перформанси кои списанието ги има од почетокот на неговото издавање во далечната 1979 година.

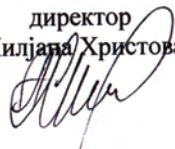
Со искрена надеж дека ќе бидеме во можност и во наредните години континуирано да продолжиме да го издаваме ова наше стручно списание, колегите од сродните стручни институции, но и оние од пошироката научна заедница во Република Македонија, ги повикуваме на активна соработка, а на читателите им изразуваме благодарност за вниманието кои ни го укажуваат!

Битола, 2012 година

Председател на Редакцискиот одбор
д-р Александар Литовски

директор
Лилјана Христова

Никола Миновски ¹

ХЕРОИНИТЕ ОД СЕЛО ЛЕРА, БИТОЛСКО

Апстракт: Селото Лера, Битолско, во тој период беше под окупација на турски разбојници, како што е Целеб Реџо. Населението беше под постојан терор и тормозење од негова страна. Реџо, главно се занимавал со закуп на добиток и како таков бил доставуваач на воениот гарнизон во Битола. Голема е храброста на жените од селото лера Донка и Сребра кои се главните виновници за неговото убиство, односно за слободата на населението во тоа време.

Клучни зборови: с. Лера Битолско, Целеб, Реџо, Сребра, Донка, организацијата, Апостол, убиство, раководител, терор, чета, оружје, жени-комитки, јаже, акција, население, соселани, Турци, Тодор Бајрактаров, Темелко Спасов, предавство, Димо Домазетов.

Кон крајот на летото 1902 година силно одекна сред македонското и муслиманското население веста за убиството на злогласниот насилник и развратник целеб Реџо Сулов. Насекаде по селата и на пазарите во Битола се зборувало дека двете млади невести од селото Лера на најжесток начин го ликвидирале најголемиот насилник и развратник од село Лера и наскоро потоа станале комитки во четата на Ѓорѓи Сугарев.

Непосредни извршители на казнената акција на Реџо биле: Апостол Илиев Ушлиновски, неговата жена Сребра и нејзината јатрва од братучед на Апостол, Донка Ставрева Ушлиновска. Како типичен и смел револуционерен акт кој по својот карактер и начин на исполнување со активно лично учество на двете млади (на 18 и 19 години) жени од село, претставува и прва по видот терористичка акција на Револуционерната организација во Битолскиот револуционерен округ кое заслужува внимание да се знае кој е убиениот Реџо Сулов, зошто и како е убиен, при какви околности и сл.

Убиството на Целеб Реџо Сулов било извршено кон крајот на месец август 1902 година. Селото Лера, на 15-тина километри северозападно од Битола, расположено во подножјето на Пелистер кон

¹ Дипломиран историчар, кустос-советник во пензија, Карпош 5/3/7 Битола, емаил: nikola.minovski@gmail.com

крајот на 19 и почетокот на 20 век имало околу 200 куќи од кои само 80 биле македонско, а останатите биле турско население. Населението било добро уредено со своја црква и основно училиште, но страшно лошо третирано и злочесто тероризирано од своите соселани-Турци.. Поради својата местоположба и мешаниот состав на населението, селото не можело да биде посетувано од реонската чета, а особено поради бројноста на турското население... И месниот раководител на Организацијата, Темелко Спасов, (братучед на Апостол Ушлиновски) уште во раната пролет 1902 година станал нелегален и оди во четата на Тодор Бајрактаров од с. Лажец кој наскоро, во летото истата година, загинал во борбата кај село Чарлија каде што загинале девет души заедно со војводата, поради предавството на Иван Кулаков од истото село.

Истата година ја заврши Битолската гимназија и беше назначен за учител и раководител на Организацијата во селото Цветко Илиев Ушлиновски, брат на Апостол. Но, поради аферата со убиството на Рецо, турските власти селото го држеле под строг режим и будно око, така што влегувањето на чета во селото било речиси невозможно и ризикантно. Бидејќи македонското население во селото било под постојан терор и тормозење од месниот катил Рецо, прочуен во округот како Целеб Рецо, кој се занимавал, главно, во закупување на добиток и како таков бил главен доставувач и снабдувач на воениот гарнизон во Битола.

Истиот пред тоа бил долги години спахија-закупник на десетокот во околните села: Рамна, Лера, Цапари, Свиништа, Стрежево, Метимир и др. поради што ги користел сите привилегии и права од турските власти. Бидејќи насекаде одел вооружен, на оседлан силен коњ, чуван од неколку свои ѓавази-чувари, исто така вооружени, и цела таа распашана банда вршела нечуено насилство врз населението во Лера и околните села.

Независно од економскиот гнет, македонското население во Лера секојдневно ги трпело и неморалните закачки и срамни изливи на Рецо и неговата банда. Поубавите девојки и млади невести не можеле раат да излезат од дома било низ село или по поле во нивите, вршејќи ги полските работи. Уште во 1901 година Целеб Рецо фрлил око и изјавувал дека ќе ја потурчи и за своја втора жена да му стане преубавата Сребра Димова Домазетова, 18-годишна девојка. Целото село зборувало за тоа и се носело од уста на уста за намерите и

заканите на Реџо. Семејството и роднините на Сребра, особено биле загрижени. Таа се крие и живее повеќето време меѓу роднините. Загрижено било и целото македонско население во селото. За таква убава и стројна девојка како Сребра иако имало многу кандидати од добри семејства и нејзина прилика во Лера и од околните села, никој не се решавал за свршувачка и да ја земе за жена, бидејќи Реџо јавно се заканувал оти кој ќе ја земе ќе го убие и ќе ја грабнел Сребра.

Таа со солзи на очи често ги молела родителите да се иселат од Лера. Бидејќи нејзините родители не биле во состојба да го направат тоа, оти во таков случај ќе треба да се простат од целиот свој имот и петчленото семејство ќе се лиши од секакви средства за опстанок и преживување. Сребра им била најстарата рожба на родителите, синчињата Ристо бил 9-годишен и Трајан на 7 години. За сите случувања се советуваат со раководителот на рев. Организација, Темелко Спасов. Татко и на Сребра, Димо Иванов Домазетов, се пожалил и на кметот на селото да го советува Реџо или да нареди преку власта во Битола да не ја обеспокојува ќерка му, бидејќи тоа што го намислил нема да го постигне... Тие постапки уште повеќе ја зголемиле амбицијата на силникот Реџо поради кое една ноќ неговите луѓе го фатиле татко и на Сребра - Димо Домазетов, го премачкале со боја и му се заканиле дека ќе го убијат ако не ја натера ќерка си да пристане за анама на Реџо. По неколку дена и самиот мухтарин (селски старешина), како претставител на власта во селото, отишол во нивната куќа и им рекол на родителите на Сребра дека не е во состојба да им помогне и да не очекуваат ништо од него бидејќи Реџо и нему му се заканувал. Со тоа, тие веќе изгубиле секаква верба и надеж за помош и заштита од власта.

Еден од многуте кандидати во тоа време за Сребра бил Апостол Илиев Ушлиновски од истото село. Апостол, иако од добро семејство бил прост и не баш прилика за преубавата Сребра поради кое му било откажано во почетокот. Но, Апостол не изгубил верба. И покрај сите заплашувања и закани на Реџо и секојдневните тревоги на родителите и роднините на Сребра и откако се советувал со својот братучед Темелко Спасов, Апостол со уште поголем жар и упорност се надевал дека ќе го освои срцето на убавата Сребра Домазетова. Еден ден во доверба и рекол на Сребра и на нејзините родители: „Не се плашете од оној келеш Реџо, ќе видиме кој кого ќе убие. Ако ме превари алал да му е? “. Со благослов на родителите на Сребра таа овојпат си дала

збор. Наскоро и се венчале. На свадбата зело учество целото македоснко население од селото. Таа брачна радост истовремено била проследена и со стравот за утрешниот ден од заканите на Рецо. За сето тоа Темелко Спасов, како раководител на Организацијата во селото, го известува раководното околисско тело во Битола и решаваа да се убие Рецо. Исполнувањето на пресудата ја оставија да ја обмисли раководителот на селото, поради можноста да не се создаде афера која може да повлече и невини жртви. По извесни размислувања и кроење планови раководителот и Апостол го направиле планот за убиството на Рецо без да знае друг во селото. За несреќа, планот бил осуетен поради претресите во селото при што раководителот на Организацијата го напуштил селото и се приклучил во реонската чета. Сите усилби на Апостол да ја сврши сам таа работа не успеала. Рецо постојано се движел со својата вооружена свита. Место тој да го издебне Рецо, неговите луѓе го издебнуваат го фаќаат Апостол и го носат во една турска куќа каде најжестоко го претепуваат и го премачкуваат со бои и му се заканиле дека, ако не се отакже од Сребра, ќе го убијат. Претепан и малтретиран Апостол двај се довлечкал до дома и им раскажал на домашните за случајот со него. Сите со ужас се згрозуваат од тоа што му се случи на Апостол. Во нивната куќа живеела и Донка, снаа од братучед на Апостол. Таа била родена во с. Смилево која пред една година била мажена за братучедот на Апостола, Ставре Хр. Ушлиновски, кој бил заминат на печалба во Цариград. Како млада невеста, во отсуство на својот маж, и Донка била вознемирувана и следена од бандата на Рецо. Утредента за случајот со Апостола дознаваат сите во селото. Дошла и мајката на Сребра-Петрана и сите почнале да плачат и се распрашувале што да прават. Од силните удари по телото Апостол бил со големи модрици и рани, поради кое го завиткале во овча кожа и по неколку дена му се подобрила состојбата, но никако не се откажал од мислата како да го убие Рецо.

Татко и на Сребра, Димо Иванов Домазетов, по некој месец заминал на печалба во Цариград, па единствен маж во двете семејства останал братот на Апостол, Цветко Илиев Ушлиновски*, учител и раководител на Организацијата во селото по бегането на Темелко Спасов. Тој ги запознава за случајот со брата си и Окружниот комитет во Битола и реонскиот војвода. Овие му довериле на Цветко како да се изврши убиството. Апостол оздравел но не излегувал никаде од дома.

Во лицето на баба му Петрана, на жена си Сребра, на снаа си Донка и братот Цветко, тој си осигури верни помагачи за реализирање на договорениот план за ликвидирање на Рецо.. Повеќе време за размислување немало, се било планирано и решено и веднаш разгласуваат дека Сребра и истерана од Апостол и си отишла кај мајка си и кога ќе дојде Рецо да ја земе да го обезоружат, да му го стават јажето околу вратот, да го задушат и потоа да го закопаат без да се остави трага и никој да не разбере.

Рецо бидејќи бил снажен и физички силен, со дебел врат врат, како на бик, па помеѓу Апостол и Сребра се појавиле загриженост и сомнение дали ќе успеат сами успешно да ја свршат таа работа. За посигурно, решаваат и ја повикуваат Донка на која им го откриваат планот и таа се согласила без никакво колебање. Истовремено, си дале заклетва откако ќе го убијат и закопат што и да стане нема на никого да им кашат ништо. За таа работа ја подготвиле и мајката на Сребра – Петрана. Планот бил изработен со најголеми подробности, без учество на новиот раководител Цветко, за да не го изложат целото село на дополнителен терор и насилство.

По неколку дена се расчуло низ селото дека Апостол ја истерал Сребра и дека таа се вратила кај родителите. Се разбира, за тоа научил и Рецо кој многу се израдувал што Апостол достоинствено на „дадената“ беса. Уште другиот ден Рецо испратил сводници кај Петрана – мајката на Сребра, за да дознае дали ќе му ја даде Сребра за ханама (жена) и ако не, да и кажат дека тој решил да ја земе и со сила. Мајката веќе подготвена од ќерка си Сребра, за да не дознае никој друг, оди лично кај Рецо и му соопштува дека ќе му ја даде не само Сребра туку и Донка бидејќи двете се неразделни. Таа го убедила дека и двете биле наполно согласни да му станат ханамии, ако сам оди некоја вечер да ги земе за да не се дознае од никого во селото и да не се создадат некои непожелни работи од кои би се усрамиле. „Јуначкиот“ Целеб Рецо - со насмевка доуши се согласил на се што му рекла Петрана и нејзе и ветил големи подароци и материјална поддршка на семејството и порачал да се спремат Сребра и Донка и дека ќе дојдел тој да ги земе, без никој да дознае. За договореното баба Петрана и пренесува на ќерка си Сребра. Веднаш приготвуваат здраво и јако јаже и една пиралка. Им го соопштуваат истото на Апостол и Донка кои, незабележани од никого, истата вечер одат кај баба Петрана. Така собрани, се договорија според планот на убиството и се распределија

кој како ќе зборува и што ќе прави при самото влегување на Реџо за да не предизвикаат никакво сомнение, особено што тој секогаш одел вооружен. На договореното време доцна вечерта Реџо отишол облечен и насунсурен со сите нишани како што му прилега на еден баш-чауш од негов ранг, за да ги земе двете невести. Баба Петрана „радно“ го дочека при надворешната врата на куќата и го поведе веднаш во гостинската соба, каде го чекале Донка и Сребра, а Апостол претходно бил скриен во соседната соба готов со јажето и една кама. Прво го удостои со љубезно добредојде Сребра, а по неа истото го направи и Донка. Донка веднаш му предложила да седне на приготвениот од порано стол и го поставиле да седне свртен со грбот кон вратата на соседната соба каде бил скриен Апостол. Истовремено, Сребра со посебни учтиви комплименти му ги прифатила и прибрала пушката, а потоа и револверот кои ги закачила на ѕидот со шеретска насмевка и зборови дека оружјето е за в планина, за на лов и сл.

Во тој момент Донка љубезно се доближила и седна до Реџо. Кога се доближила и Сребра да седне до него, ненадејно зад Реџо се фрла Апостол кој со молневита брзина му го зајамчил јажето околу дебелот врат и го струполил на подот. Во исто време, според договорениот план, Сребра, со пиралката со силни удари му ги прекршила колениците, а Донка со теслата му ги искршила рацето. Со тоа Реџо бил обесилен и за најмало спротивставување. Со својата духовитост Апостол почнал да си поигрува како мачката со глушецот. „Јуначкиот“ Реџо молел и се каел за се што правел умилно се молел да не го доубиваат. Ветил 5.000 турски лири да наброи уште другиот ден на Организацијата и на Апостол му давал генерална беса да му ја даде и неговата ханама за жена само да му го поштедат животот. А Апостол бил извонредно задоволен што сесилниот до тој момент Реџо, узурпатор и силник од кого пиштелo целото македонско население во Лера и околните села е во неговите раце и жално му се моли. Апостол уште еднаш силно го затегнал јажето, а Донка и Сребра го држеле здраво за рацете и нозете додека не ги исфрлил големите очи и го истркалале бездушното тело на подот. За да се уверат во бездушното тело на Реџо, се качиле врз него и го газеле изговарајќи му силни клетви.

Сега веќе се испречила уште една тешка задача. Како и каде да го закопаат без трага огромниот труп на прославениот крсердар (заповедник) Реџо. Бидејќи мнозинството во селото биле Турци,

ризикот бил голем да не ги сретне некој или види. За олеснение му ги отсекле главата, рацете и нозете во една вреќа, а во другата го ставиле трупот. Така успеале да го однесат во гробиштата кај црквата. Ја подигнале надгробната плоча на еден стар гроб и го ставиле внатре. Се вратиле, исто така, незабележани од никого и задоволни што работата ја свршиле без проблеми.

Донка ги прибрала оружјето, теслата, пиралката и јажето и си отишла дома каде ги сокриле, а Сребра останала при мајка си и веднаш се исчистила од крвта, не оставајќи никаква трага.

На вториот ден домашните и пријателите на Рецо се загрижиле за неговото отсуство. Уште повеќе ги оставило во сомнение што коњот му бил дома. Ја запознаваат власта во Битола од каде дошла полиција за истрага. Фактот што без коњ и придружбата не одел никаде, заклучокот бил дека тој е во селото. Врз основа на тоа сомнение, започнале да го претражуваат целото село, но никакви траги не нашле од Рецо. Констатирале дека сите жители на селото се тука. Полицијата истрагата ја насочила во соседните и блиски села, но и таму ништо не нашла.

“Убаво скроено, но лошо шиено” – вели народната поговорка, така излегла и нивната работа. Во брзината не успеале добро да го закопаат трупот на Рецо поради кое што разнесла цела смрдеа околу гробиштата и црквата. Наскоро бил откриен трупот на Рецо, случајно од луѓе кои не се сомневале ни најмалку. Ја известиле власта и се почнало со ново пребарување, претреси и затворања, измачувања на сите (македонското население), биле истерани и затворени во Битола. Апостол, Сребра и Донка успеале да избегаат и со тоа власта ги прогласила за “фирар” (нелегални). Во анкетната комисија за пронајдениот труп зеле учество со лично присуство и неколку конзули на големите сили во Битола. Заклучокот на комисијата бил дека убиството на Рецо е политичко, бидејќи кај убиениот биле најдени сите скапоцености кои ги имал : златни и сребрени пари, златен прстен, часовник и др. Освен оружјето кое не го нашле. За да се ослободат од секаква одговорност затворените селани- мажи и жени поради таа афера кои, фактички за ништо не биле виновни и не знаеле апсолутно ништо за тоа убиство, Апостол веднаш напишал специјално писмо до валијата во Битола со кое му соопштил дека тој го убил Рецо и му изложил подробно за причините за кои го убил како заслужена казна.

Во писмото му објаснил дека затворените не се виновни и треба да се ослободат за да не се прибегне со други репресалии.

По некој ден Апостол издебнува двајца Турци-ловџии в планина, ги обезоружал и потоа им го дал писмото со заповед да го однесат лично на валијата во Битола и да му кажат здраво-живо од него, дека тој го убил Реџо и ако смее да дојди да го фати. Со таа порака, откако ветиле дека сето тоа ќе го исполнат, ги ослободил, им ги вратил ловџиските пушки и ги предупредил да не доаѓаат в планина со оружје.

По неколку дена ги ослободиле сите затворени со исклучок на баба му Петрана која била подложена на жестоки измачувања и била осудена, како соучесничка во убиството на Реџо, на 10 години темничен затвор и казната ја издржувала во битолскиот затвор заедно со своите малолетни деца Ристо и Трајан. Апостол, Сребра и Донка во отсуство биле осудени на доживотен строг затвор којашто пресуда останала во сила и по Илинденското востание, поради што влегле во четата на Ѓорѓи Сугарев.

Јатрвите Сребра и Донка биле првите жени-комитки кои со својата храброст биле заслужни за својот подвиг уште во 1902 година да влезат во редовите на нелегални дејци во Битолскиот револуционерен реон каде што со редок стоицизам опстојувала на суровиот нелегален четнички живот и во време на Илинденското востание и потоа како многу други, бегалки од подивените турски орди, ја напуштија Македонија и се прибрале во Бугарија. Апостол како четник во реонската чета, станал најомилениот и најпослушниот кон својот војвода Ѓорѓи Сугарев. Тој ги исполнувал само заповедите на својот војвода и ништо повеќе. Поради неговата лесна подвижност, другарите во четата го нарекле “крилатиот Апостол”. Со наивните, но нему својствени духовити досетки на свој дијалект бил најзабавниот за другарите и бил мошне омилен. При секое минување на некои опасни месности во ноќните патешествија бил секогаш во првиот ред или на стража. Неговата раница била и “аптека” полна со разни медикаменти и продукти кој ја носел доброволно и ги услужувал сите при крајна потреба.

Сребра и Донка настојувале да бидат третирали рамноправно со мажите во четата. Поради строгиот и суров четнички живот, не било прифатливо како млади жени да се движат во подобро организираните села за образување на женски групи кои, при потреба, да бидат на

помош за снабдување со прехранбени продукти, облека, чорапи, и резерви. На прв поглед никој не би поверувал дека овие две млади жени се способни на таков смел подвиг.

Сребра со простодушниот но продорен поглед, со својата стасита бујна снага и селска срамежливост криела во себе силно национално срце и дух. Секогаш тиха и скромна до наивност, таа не се плашела од никакви тешкотии и откажувања. Таа не ја откривала и покажувала ни тагата за мајка си која била мачена и осудена за истата афера која, заедно со двете братчиња беа во затворот во Битола и во отсуство на татко и куќата и целиот имот биле оставени во немилост. Но при помислата дека е ликвидиран оној од кого цели деноноќија трепереле и плачеле, загрижени што ќе се случи утрешниот ден, се смирувала.

Донка била пониска по раст со калеш тен, но со строго изразени очи. Била лесно прилагодлива кон средината и разговорите. Таа не го криела задоволството кога ќе станело збор за убиството на Реџо дека го снеса еден злосторник што го тероризираше населението. Со таа смела и единствена по видот акција во селото Лера, македонската жена гордо го подигна знамето за заштита на моралните традиции на својата вера и семејна чест кои беа издигнати во култ. Со својот подвиг овие две млади жени го кренале знамето и гласот дека македонската жена не е повеќе робинка и дека е способна да се бори да го уништи секое посегнување и намера на секој узурпатор во својата татковина.

Пред создавањето на Револуционерната организација – ВМРО, турските бегови и аги од типот на Реџо во селата биле галените чеда на турската власт кои беснееја и бесчинствуваа по сите пори на живеење без да одговараат пред никаков закон. Подвигот на двете жени ги стресе целото турско население и турската власт во битолскиот крај. Ефектот од таа акција бил поразителен за турските деребеи и турските власти. Дотогаш не беше се чуло каурка да дигне рака на Турчин. Тој настан ги опомена и донекаде ги запре турските бегови и аги и власта која не ги спречувала таквите насилници. Турците разбраа и се убедија во една вистинска сила-силата на Македонецот и Македонката, силата на Рев. Организација, силата на македонскиот народ.

На крајот би рекол дека ваквите херојски подвизи на жени-хероини и воопшто на борци од подалечното и поблиското минато треба да се извадат од заборав. Оваа малечка епизода од нашата национална историја ми изгледа како многу погодна за инспирација за

наши писатели-драматурзи и сценаристи со својата умешност еден ден тоа да се најде на театарска сцена или да се екранизира како ТВ или филмска вистинска сторија.

За овој интересен настан во селото Лера, Битолско, од 1902 година во македонската историографија речиси воопшто не е пишувано. Подвигот на две млади невести од селска средина во време кога над македонската жена со векови наталожената темнина и заостанатост, но често бранејќи ја својата чест и достоинство по цена на животот и семејните традиции, беа приморани да нарамаат орижје и да се борат рамо до рамо со своите блиски за слободата на својот народ. Настанот во село Лера претставува редок случај, жени да убијат еден голем насилник и развратник.

Забелешки

1. Баба Петрана - мајката на Сребра, откако ја излежала казната заедно со двете малолетни деца, измачена и скршена од затворскиот живот следната година умрела во Лера. Ристо и Трајан, двата сина на Петрана, и Димо Домазетови се прибираат кај сестра си Сребра во Варна.
2. Сребра и Апостол Ушлиновски меѓу двете светски војни живеат во многу бедна положба во Варна. Тие имале четири деца – два сина и две ќерки. Сребра умре на 31 јануари 1942 година на 50-годишна возраст. За Апостол кога умрел не располагаме со податоци.
3. Донка- по Првата светска војна живеела со својот маж Ставре мирен семеен живот, исто така, во Варна.
Во 1912 година, со објавувањето на Балканската војна при формирањето на Македонско-одринско ополчение е прва и единствена жена-доброволка во редовите на VIII костурска чета и храбро се бореше на повеќе фронтови, а за време на Прва светска војна таа се најде во редовите на Македонската дивизија на вториот македонски полк исто како доброволка со полно вооружување. За особено покажана храброст наскоро била произведена во чин десетар и наградена со војничките одликувања-крстови од IV и III степен за храброст, а во 1917 година била произведена во чин помлад подофицер и наградена со војнички крст од I степен за храброст. По Првата светска

војна повторно се враќа во Варна каде што било нејзиното семејство. Донка била родена 1885 год. а умрела на 26 јуни 1937 год. во Варна каде што оставила само еден син Александар и мажот Ставре.

4. Темелко Спасов загина со четата на Тодор Бајрактаров помеѓу с. Чарлија и Добрушево.
5. Цветко Ил. Ушлиновски, братот на Апостол, загина во октомври 1903 година кај село Буф во борбата што ја имала четата на Борис Сарафов со турскиот аскер.

Резиме

Убиството на насилникот и развратник од селото Лера, Битолско, е прв таков вид на херојски подвиг на две млади жени. Таквиот чин на убиство силно одекна во битолскиот крај, а со тој подвиг на Сребра и Донка Ушлинови покажаа дека и жената Македонка, бранејќи ја својата чест, крена глава против насилниците и развратници каков што бил Џелеб Реџо од с. Лера, Битолско.